

Jelka Ciglencečki

Kajetan Kovič: *Mala nebesa*.

Maribor: Študentska založba Litera, 2008.

Mala nebesa so tesno povezana z morda najboljšim proznim delom Kajetana Koviča, z romanom *Pot v Trento*, in dopolnjujejo družinsko zgodbo, ki jo najdemo že v njegovi poeziji – v pesmih *Hiša* in *Predniki* v zbirki *Vetrnice*, drobci pa se najdejo tudi v delu *Jutranji sprehajalec*. Tu je hiša zaveze, tu so zgodbe, ki so jih (je to hommage Mišku Kranjcu ali naključje?) “strici povedali”. Še vedno smo v območju “družinske sage”, kot jo poimenuje pripovedovalec *Poti v Trento*, le da tokrat ne spremljamo karnevalskega lika strica Franca M., ki se že takrat ni zdel “idealno gradivo za epopejo”, pač pa usodo pradedu Matije M. Tega je pripovedovalec zaradi pomanjkanja podatkov o njegovi izseljenski usodi v Braziliji v *Poti v Trento* razglasil za slepo ulico v zgodbi številne družine.

Mala nebesa se tako kot *Pot v Trento* začenjajo z daljšim uvodom (prvim poglavjem), ki pojasni, kako se je nekoč slepa ulica spremenila v zanimivo novo *pot*. V arhivu umrlega strica Alojza naj bi pripovedovalec našel korespondenco s številnimi brazilskimi dopisovalci, ki so dopolnili podatke o izginulem pradedu. Po družinskem izročilu si je Matija M. v Braziliji najprej pridobil tri hiše in jih oddajal, nato pa umrl, njegov sin Ludvik pa naj bi hiše prodal in tudi sam izginil – najverjetneje je tudi on umrl. Pisma pokažejo drugačno resnico. Ludvik naj bi umrl v pretepu, potem pa je Matija res izginil iz pogleda svojih rojakov, toda ne zaradi smrti – svoje izginotje je dobro režiral s selitvijo in preimenovanjem v Matéa Menada. Na tej točki se začanja osrednji del pripovedi (drobno knjižico z 80 stranmi bi le stežka uvrstili pod oznako roman), drugo poglavje, ki je podoba, “kakršno bi mogli naslikati tudi moji za ustno literaturo nadarjeni strici”. V njem se srečamo z Matéom Menado, ki je tokrat že v funkciji povsem literarnega lika, pogumno interpretiranje skopih informacij pa iz (psevdo)dokumentarne proze preskoči v fikcijo.

“Uglajeni, priljudni in odločni štiridesetletnik” je precej manj barvit lik od svojega razgrajškega potomca Franca, njegovo življenje pa od

“navadnega življenja Franca M.”, kot se glasi podnaslov *Poti v Trento*, loči tudi bajeslovno bogastvo. Ukazovalni in skrivnostni gospodar, ki zamolči svojo preteklost tudi pred mlado ženo, mulatko Rosvito (ta začne svojo vzpenjajočo se pot v njegovi hiši kot oskrbnica), prej kot na prleški smeh skozi solze spomni na Marquezovo *Patriarhovo jesen*. Magični realizem zgodbe, ki skoraj gotovo zavestno obarva delo zaradi geografije pradedove emigracije, se najočitneje izrazi v nenavadnem črno-belem paru hčerk, ki ga dobita zakonca. Dekleti sta manihejsko ločeni na svetlobo in temo. Svetlolasa in svetlooka Maria Lúcia je angelsko bitje z imenom, ki spominja na luč in svetlobo, njena sestra Marija Elena, ki kmalu dobi temačno otroško ime Morena, pa se rodi s temnimi očmi in bronasto poltjo. Njun oče ima navado, da v prostih trenutkih nepremično gleda morje, verjetno z nostalgijo po zapuščenem domu. Ko ga deklici nekoč pri tem presenetita, jima razloži, da gleda mala nebesa onkraj morja. Domači kraji z oddaljenostjo, domotožjem in hrepenenjem dobijo nebeško patino. Že res, da so nebesa mala, ne tista prava, velika. Skromno prleško okolje imetju Matéa Menade v Braziliji ne seže do kolen. Pa vendar je Matéo (alias Matija) klasičen hrepenenjski junak. Doma hrepeni po izzivih, bogastvu (ali vsaj po tem, da bi izplaval iz revščine), v tujini hrepeni po domu. Franc M. je ta hrepenenjski vzorec veselo kršil, najsrečnejši je bil na Dunaju, pa tudi v Italiji ni čutil domotožja po domačih krajih, suvereno je govoril tuje jezike, še posebno nemščino, življenjske stiske pa so ga pripravile do tega, da se je še z večjo močjo vrgel v karneval, ki je absurd bivanja še vzpodbujal (tako je recimo pred obličjem smrti postal ženitni posredovalec). A kot zapiše Kovič v *Epilogu*, ga je bolj “od morale zanimalo njegovo [Matijevo] tujstvo”. In dokončna odtrganost od domače zemlje je podobna smrti, vsaj smrti Matije, ki je postal skrivnostni Matéo, človek brez zaupnikov. Nič čudnega torej, da Matéo strmi v “mala nebesa”; dom je zanj že metafizična kategorija, morda hčerkama v resnici ne govori o domu za oceanom, pač pa o nebesih, v katera je kot prleški kmet 19. stoletja skoraj zagotovo veroval. Kot konča Kovič: “V isto reko, kot je znano že iz antike, stopiš samo enkrat, in se v rodni kraj, ko iz njega odideš, ne moreš vrniti, ker ga več ni.” Ostareli Matéo se neha poigravati z mislijo, da bi se vrnil domov in rešil svojo prvo družino iz revščine, pač pa se posveti hčerkama, ki sta si kljub enaki vzgoji tudi po značaju popolnoma nasprotni – Morena gre po poti promiskuitete (ki jo začasno skriva z zakonom, razkrije in konča pa s samomorom), Maria Lúcia pa se zaveže deviškosti in odide v samostan, nato pa v misijonsko bolnišnico ob Amazonki. Matéo sledi njenemu vzgledu, obrne se k bogu, začne vsak

dan moliti v cerkvi, nato pa ustanovi dobrodelno fundacijo Družba dobrega upanja, ki okrepi brazilski zdravstveni sistem; to mu toliko pomiri vest, da pomirjen pričaka hipno smrt. Slepa pega milijonarjeve zgodbe, ki se tako logično izteče, je dejstvo, da se svoji revni družini v "hiši stare zaveze" ni nikdar oglasil niti ji ni finančno pomagal. Tega se zaveda tudi pripovedovalec in na različnih mestih različno pojasnjuje. Matija naj bi že ob odhodu sklenil, "da ne bo garal kot črna živina zgolj zato, da bi bil pipa na sodu, ki si bodo iz njega drugi točili zastonjsko pijačo", po Morenini smrti pa mu v cerkvi sam bog svetuje: "Ne vračaj se v kraje, kjer te že dolgo nihče ne čaka razen tvoje potlačene krivde." Da je pred svojo številno in revno slovensko družino še kako kriv, pa priča tako pripovedovalčeva eksplicitna odpoved moraliziranju kot molk strica Alojza, ki naj bi svoja odkritja o dedu zadržal zase.

Tudi v pripovedi *Mala nebesa* je tako kot v *Poti v Trento* izjemno privlačna igra med "dejstvi" in fikcijo, s katero avtor v vsem delu bralca rahlo draži. Če se knjiga začne s citiranjem pisem iz arhiva strica Alojza ter Alojzovo kratko biografijo, ki psihološko utemeljuje zapleteno poizvedovanje o pradedovi usodi, že pred začetkom drugega poglavja pripovedovalec (ki se predstavlja kot pisatelj in se tako enači z avtorjem) vse pisne vire nekoliko relativizira z izjavo, da so mu bili vzor pri sestavljanju zgodbe za ustno literaturo nadarjeni strici. Zanje pa je že v *Poti v Trento* zagotavljal, da so nagnjeni k hudemu pretiravanju (morda je iz te šole izšlo pretirano Matéovo bogastvo). Še bolj zvijačno se avtor poigra z bralcem v zadnjem poglavju (zadnji del epiloga z naslovom *Arhivi*), ki ga začne z ugotavljanjem, da tudi zgodovinska resničnost ni popolnoma zanesljiva ("Govorijo, da si zadnje čase tudi zgodovinarji, kjer jim zmanjka verodostojnih virov, pomagajo z domišljijскими sklepi"). Že ta uvod naredi bralca previdnega, dokončno pa mu zamaje vero v vsevednega pripovedovalca zgodbe o bogatem Matéu priznanje, da je arhiv strica Alojza izgubljen. Obide nas sum, da virom v tej knjigi ne moremo verjeti bolj, kot smo fantastičnemu *Zaupnemu poročilu Josipa Juraja K.* iz *Poti v Trento*, ki nam opiše Franca M. kot hudokurčnika, nekakšnega boga plodnosti, ki naskoči vse mimobežne znanke in ima nezakonske otroke celo na dunajskem dvoru. Tako lahko pritrdimo pripovedovalčevemu sklepu, da je to predvsem pripoved o tujstvu, ne pa zgodovinsko natančna kronika. Med živimi in duhovitimi liki stricev je hrepenenjski, statični in melanholični portret Matéa nenavadna izjema. Čeprav so bila *Mala nebesa* napisana in objavljena pozneje, so dober mitološki uvod *Poti v Trento* in dragocen dodatek k eni izmed umetniško najprepričljivejših slovenskih družinskih sag.